

kunna hantera dem och nå verklighet. Vi måste exempelvis i fiktionens form få konkretisera våra upplevelser och önskingar om vi ska kunna leva i gemenskap. Vi måste få tillgång till vår fantasi.

I den offentliga diskussionen, och under inverkan av dominerande teoribildning på forskningsområdet, ställs problemen ofta som frågor om dåliga s k påverkningar kontra principer om yttrandefrihet. Vad jag pekar på är något annat: det för ett demokratiskt samhälle grundläggande att medborgarna har tillgång till sina erfarenheter och får hantera dem i sin fantasi. Detta är nödvändigt om vi ska kunna existera som kännande, medkännande och ansvariga människor. Bilder av våld måste finnas om vi ska kunna hantera erfarenheter av faktiskt våld. Detta är den mänskliga realitet lagstiftarna har att ta hänsyn till.

Problemet blir då i stället vad slags våldsskildringar som bör distribueras via offentliga medier. Om detta bör föras ett sammansatt resonemang, där två återvändsgränder bör undvikas. Den ena är att det skulle vara någon avgörande skillnad på s k underhållningsvåld och s k konstnärligt motiverat våld, vad gäller funktionen i det avseende jag diskuterar. Här saknar diskussionen helt verklighetsunderlag: vad man utgår från är godtyckliga antaganden om gränsdragningar. Den andra är att man skulle kunna tillåta det s k goda våldet. Det finns inte något gott våld. Men det är onekigen en poäng att det s k underhållningsvåldet nästan alltid är på det godas = det etablerade samhällets sida.

Verkligheten är svårfångad. Det viktiga är att förstå att det alltid är destruktivt att hindra människor att gestalta sitt inre i bild. Det är den verkligt säkra vägen att skapa förkrympta människor, sådana som begår våld, eller lyder.

Bengt Nerman

För Sverige i världen eller för världen i Sverige?

Framtidsstudier är av flera skäl ett besvärligt område. På grund av speciella metodproblem och en mångfald av konkurrerande infallsvinklar är det svårt att producera dem – och av samma skäl är det svårt att bedöma dem. Denna allmänna klagan illustreras väl av boken "*Sverige i världen – tankar om framtiden*", vilken utgör slutrapport från en projektgrupp kring professor Sven Tägil i Lund, arbetet har finansierats av Sekretariatet för framtidsstudier.

Det sista först: det var ursprungligen min mening att både anmäla boken och redogöra för diskussionen kring

den. Det senare visade sig emellertid mindre meningsfullt, eftersom presskommentarerna i så hög grad rör sig efter en höger-vänsterskala och i ringa mån tar upp någon kvalificerad diskussion – till undantagen hör här en sektion i *Internationella Studier* 1979:1.

Denna höger-vänstergruppering (där vänstern genomgående ställer sig mera positiv) är emellertid symptomatiskt intressant: där det inte finns andra klara bedömningskriterier tenderar man att återfalla på etablerade värderingar, t ex i termer av vad man tycker om Sekretariatet eller om framtidsforskning eller om enstaka påstående eller slutsatser i boken.

Vilka kriterier skall man då tillämpa? Man kan kanske börja mellan att skilja mellan kriterier vilka *alla* framtidsstudier bör uppfylla och sådana som är specifika för speciella målsättningar. På den förra punkten har vi haft en viss svensk diskussion.¹ Det tycks i stort sett råda enighet om att framtidsstudier bör uppfylla en del av kraven på akademisk respektabilitet: faktapremisser bör vara belagda, teoretiska premisser bör stå i samklang med vad som på relevanta fackområden anses vara de bäst konfirmerade hypoteserna – såvida man inte har starka argument för motsatsen – och den använda logiken bör vara god, antingen man nu rör sig med satslogik, sannolikhetslogik eller preferenslogik. En viktig källa till oenighet gäller slutsatser som handlar om framtiden: skall man kräva att de är empiriskt belagda, så gör man framtidsstudier till en logisk omöjlighet. Kräver man bara att de så småningom skall kunna empiriskt beläggas (helst vid en specificerad tidpunkt), så får man fortfarande problem: vi har ingen garanti för att den i andra avseenden "bättre" av två framtidsstudier på samma område också kommer att bli bättre konfirmerad.

Möjligen skulle man kunna formulera kravet i fråga om *metoder*: en metod som oftare leder till så småningom konfirmerade slutsatser är bättre än en annan. Men även här får man logiska problem i de flesta fall, eftersom framtidsutsagor just kan påverka framtiden, och en hårddragning av kravet skulle komma att premiera sådana studier som av olika skäl i särskilt hög grad får karaktären av självuppfyllande profetior. Själv skulle jag tendera att hävda att konfirmationskravet inte kan tillhöra de generella kriterierna, men möjligen kan tillfogas för en del typer av målsättningar.

Vilka målsättningar har då "Sverige i världen" haft? Det är inte alldeles lätt att se. Både i boken och debatten gör författarna klart att den *icke* haft till uppgift att lösa problem, *heller icke* att fungera som beslutsunderlag, och *heller icke* att tala om hur framtiden kommer att se ut. Mera positivt bestämd blir uppgiften kanske i bokens slutmeningar: "Tvärtom kan man vänta att analyser av olika handlingsalternativ i nuet är en första förutsättning för att man skall kunna gripa sig an arbetet på förändring.

Öppen debatt om framtida handlingsalternativ ger oss en chans att medan tid är verkligen välja den framtid vi vill sträva mot.”, eller i en replik av Sven Tägil, där det påpekas att det politiska syftet med studien inte går vidare än till ”att den kan användas som underlag för en öppen debatt i demokratisk anda om frågor som berör oss alla i egenskapen samhällsmedborgare, oavsett politisk kulör.” Och när en av kritikerna föreslår att man borde ha utgått från de politiska partiernas framtidsprogram och systematiskt jämfört dem med framtidsbilderna, så avvisas förslaget med att det skulle ha varit ”olyckligt för oss och sannolikt blockerat den fria diskussion vi eftersträvat.”

På denna punkt kan man emellertid rikta flera olika slags invändningar. Den första kan formuleras så här: Hur öppen kan en debatt bli, hur fri en diskussion, för att fortfarande vara meningsfulla just i förhållande till framtiden? Att döma av den klara höger-vänsterprägel på presskommentarerna har man ändå inte lyckats öppna debatten mycket bortom traditionella skiljelinjer – och det kan vara ett argument för att man borde ha låtit dessa bli mera relevanta i studien.

För det andra. Man kan framställa något så när fasta kriterier för hur en framtidsstudie främst syftande till prognosvärde bör se ut. Man kan också definiera rimliga – men något andra – krav på hur en framtidsstudie syftande till att tjäna som beslutsunderlag bör se ut (inklusive att den bör undersöka olika utvecklingsmöjligheter). Men det är mycket svårt att ens formulera ordentliga kriterier för en studie som främst syftar till öppen debatt och fri diskussion, i varje fall när man går bortom de helt generella kriterierna ovan. Detta kan tyckas vara anmälares huvudvärk – men jag skulle önska att författarna mera hade gjort den till sin.

Som ersättning för en sådan diskussion kan man då i stället gå till bokens egen diskussion av sitt metodval. Även här möter vissa svårigheter, eftersom man finner den dels i ett särskilt kapitel i början, dels i en del avsnitt i kapitlen om speciella framtider. Till de ting som det rått enighet om i gruppen har uppenbart hört både att försöka se framtiden som så öppen som möjligt, att skissera klart distrikta alternativa framtider, att försöka ge en helhetssyn på var och en av dem, att ge särskild uppmärksamhet åt deras relevans för just Sverige, och att försöka se vilka möjligheter olika svenska handlingsalternativ kan komma att ha i olika typer av framtider.

I linje med detta har rapporten lagts upp så att tre små kapitel i början beskriver projektets karaktär, grundläggande utgångspunkter och arbetsmodell, vilken innebär att man utskiljer fyra huvudtyper av framtider. Därefter svarar fyra författare – en ekonom, en statvetare och två historiker med olika inriktning – för var sitt stort kapitel om resp framtid och dess möjliga konsekvenser för Sverige, och i ett avslutande kapitel

diskuterar olika svenska handlingsalternativ i ljuset av de olika möjliga framtiderna. Sätillvida svarar bokens uppläggning rimligen mot dess ambitioner.

Ett första problem måste då gälla valet av distinkta framtidsbilder. De båda grunddimensioner man har tagit som utgångspunkt för sina fyra kombinationer är internationalisering/desinternationalisering och konflikt/samarbete. Varför just dessa? Det intressanta är att det argumenterar man inte alls för, bortsett från allmänt tal om att begreppen spelat stor roll eller antyder grundläggande utvecklingsmöjligheter för framtiden. Kanske det, men jag skulle ha vilja sett det diskuterat, framför allt varför man väljer dessa dimensioner snarare än andra som polarisering/depolarisering, expansion/kontraktion av det kapitalistiska världssystemet, o s v, vilka ”ligger i närheten av” men inte sammanfaller med de valda.

Låt mig emellertid gå vidare till författarnas hantering av variabelparen. En invändning författarna är medvetna om och diskuterar går ut på att man ju kan ha olika huvudtendenser i olika delar av världen: internationalisering här och desinternationalisering där, o s v. Jag är här enig med författarna att detta inte gör det mycket mindre intressant att försöka se efter hur t ex en värld kan komma att se ut där internationalisering och konflikt är huvudtendenser. Man kan emellertid formulera en liknande och svårare invändning: det kan kanske vara så att man kan ha olika tendenser inom olika sektorer, och just kopplade med varandra, t ex att en internationalisering av ekonomin just förutsätter att man inte får en hög grad av internationalisering av politiska beslut.

Nästa problem gäller preciseringar. När det gäller konflikt/samarbete har författarna uppenbart stått inför ett besvärligt val, och avgjort det genom att låta ”konflikt” stå för förekomsten av ”öppen konflikt som bedrivs med fysiskt våld, hot, psykologisk krigföring eller sanktioner som medel”, medan samarbete – nästan – definieras som resten: ”avsaknad av manifest konflikt”, d v s av fysiskt våld eller sanktioner. Några teoretiska konfliktanalyser görs därför inte (men förekommer i en del framtidskapitel). Termen ”samarbete” är kanske olyckligt vald, eftersom den kommer att innefatta både höga och låga grader av t ex interaktion, integration och latent konflikt. Dessutom lyckas författarna inte alltid hålla sig till den utlovade definitionen utan använder ”samarbete” i den mera vardagliga betydelsen ”(ev för båda parter positiv) interaktion”.

Innan vi går över till att diskutera andra problem bör först ges några mycket summariska referat av de olika framtider som skisseras och Sveriges roll i dessa. Kombinationen internationalisering och samarbete analyseras

av ekonomen Svante Iger, som också baserar huvudversionen på en analys av ekonomiska processer och institutioner, kapitalism och arbetsfördelning (i en alternativ variant ges politik en större roll). Till de väsentligaste aspekterna av internationalisering hör då ett ökat samarbete mellan USA, Japan och EG, där USA nu har ledarskap snarare än hegemoni, och i samarbete ligger bl a att den nya världsordningen är resultatet av internationella överenskommelser snarare än anarkiska processer. Denna ordning måste då bli "effektiv" i betydelsen att den avspeglar reella maktförhållanden, framför allt på ekonomins områden, och u-länderna kan bara få igenom sådana krav som inte allvarligt strider mot kapitalismens huvudtendenser eller de kapitalistiska stormakternas intressen. Prisstabilisering på råvaror går att genomföra, liksom viss omlokalisering av industri, däremot inte indexering eller generell skuldavskrivning. I denna framtids kapitalistiska karaktär ligger också att integrationen av Sovjet och Östeuropa mest sker på västliga villkor, liksom att den eventuella roll eurokommunistiska partier i det romanska Europa kan få är den som lokal moderniserare av kapitalismens institutioner. Sverige måste träffa ett val mellan att bli en mera perifer producent åt de stora med hjälp av "äldre" teknologi eller att specialisera sig på en kunskapsintensiv produktion som klarar sig internationellt genom att ligga i en nisch utan direkt konkurrens med de stora staterna eller transnationella företagen. För att klara oss in på den senare vägen måste vi strukturera om svensk industri, bort från flera traditionella exportbranscher, få fart på en stagnerande teknologisk utveckling och stimulera inhemsk offentlig sektor som går in med selektiva åtgärder för att främja omstruktureringen och får fram en högre kollektiv konsumtion på flera sektorer.

Kombinationen internationalisering och konflikt analyseras av historikern Bo Huldt och ger en tyngre roll åt politiska variabler, särskilt (men inte bara) "high politics". I "de utvecklade ländernas samfund" går i en första fas de tre stora kapitalistiska blocken närmare samman och Sovjet+Östeuropa hänger efterhand på, i ett samarbete på i stort sett västliga villkor. I en senare fas får vi två alternativa utvecklingsriktningar. "De rika ländernas inbördeskrig" inleds med att oljebrist och kreditåstramningar får mycket av Öst-Väst-samarbetet att falla till marken, samtidigt som någon omfattande sänkning av de militära garderna inte skett. Politiska motsättningar i södra Afrika har därför möjlighet att utlösa en återgång till ett tillstånd av kallt krig, och gör det också. Det förblir dock kallt. I versionen "De fattigas uppror" lyckas Nordländerna i en första fas splittra Tredje världen i tre olika huvudfraktioner med hjälp av fördröjningsaktioner. I en andra fas har emellertid Syd lyckats finna mera av gemensam ideologi och ledarskap, och man får mera konflikter. Till förutsättningarna för

detta hör ökat tryck från Syds industri på Nords marknader, krisartad oljesituation, kärnvapenspridning och politiska och sociala förändringar i många länder i Tredje världen framdrivna av "modernisering". "Samfundets" ordning faller då möjligen så småningom samman i en serie konvulsioner, fr a våld på låg nivå, men kanske i form av "redistributionskrig" med användande av kärnvapen; möjligen vinner dock "samfundet".

Det mått av handlingsfrihet som Sverige kan gardera åt sig med traditionella säkerhetspolitiska medel blir i båda fallen alltmera marginellt, samtidigt som medlande eller brobyggande i olika riktningar försåras. Öst/Väst-fallet är ungefär det som i en generation använts som värstafall i svensk säkerhetspolitik (och det tämligen precis – det går så långt men inte längre), och Nordkalotten och Östersjön kan reaktualiseras som centrala i hotbilder. I Nord/Syd-fallet spelar risk för våld (över terrornivå) mindre roll, men bojkotter och handelskrig kan i stället komma att göra det. I konflikter av väsentligen ekonomisk karaktär kan Sveriges inre enhet också komma att hotas av "fragmentering": olika samhällsgrupper får olika intressen i den grad att dessa kommer att väga över den gemensamma nationella identiteten.

För kombinationen desinternationalisering och konflikt svarar statsvetaren Thomas Hörberg i scenariot "Liberum veto". Den tunga variabeln förefaller här att vara vapenutvecklingen. Omfattande spridning av ABC-vapen leder efterhand fram till en situation då varje stat har "veto" mot utvecklingar som allvarligt hotar dess säkerhet, genom att ha kapacitet att ödelägga den som hotar (även om detta sker till priset av eget självmord). De fasta allianserna kring supermakterna upplöses efterhand till ett mera skiftande alliansmönster, samtidigt som gränserna mellan krig och fred blir alltmera flytande. Eftersom alla har sina säkerhetsproblem lösta kommer ekonomisk makt att bli av större betydelse än militär, och de ekonomiskt svaga staterna får välja mellan att bli periferier till lokala stormakter eller att isolera sig i försök att nå självtillit. En lång period av stagflation och protektionism är att förutse, där de transnationella företagen överlever genom anpassning och bidrar till att permanenta inflationen. Skissen till ett dynamiskt scenario räknar med splittring som en genomgående tendens: de tre stora i väst splittras i protektionism och handelskrig, COMECON splittras ekonomiskt och graviterar delvis västerut, Tredje världen och särskilt OPEC splittras i olika intressegrupper, och Kina och Sovjet kommer in i ett utdraget konventionellt krig.

Sveriges position blir här ytterst komplicerad. Vi tvingas eventuellt in i flera västliga konsumentorganisationer, men har politiskt inte råd att gå in i UPEC (uran). Vi söker å ena sidan samarbete med transnationella företag, å andra sidan bilaterala avtal med u-länder, å ena sidan närmare nordisk samverkan och å

andra sidan fortsatt balans mellan Öst och Väst ekonomiskt. Vi går av rustningsekonomiska skäl gradvis över från att basera vår neutralitetspolitik på avskräckning till att basera den på förtroende.

Den fjärde kombinationen, desinternationalisering och samarbete, skisseras av historikern Rune Johansson i "De små enheternas värld". Här spelar kulturella faktorer en relativt större roll än i de övriga. Till de förutsättningar som görs hör att omflyttning av industrier till Öst och Syd leder till ökad arbetslöshet i Väst, och att den mobilisering det leder till kan ta sig klassmässiga eller nationalistiska uttryck. För det senare talar statens ökade roll för identitet i takt med att arbetets, familjens och grannskapets går ned.

I den skisserade framtidsbilden (som i huvudalternativet förutsätter att desinternationalisering leder till ökad centralisering inom staterna) fortsätter den nuvarande internationaliseringstendensen en tid, men kommer sedan att vika inför ett mottryck från periferiserade i- och u-länder, samtidigt som en del dragit sig ur världsmarknaden i försök att skapa lokal eller regional själv-tillit. USA krymper gradvis sin globala roll, men bevarar stark närvaro i Latinamerika och Mellanöstern. Även Sovjet krymper sitt engagemang under trycket av inhemska krav på ökad levnadsstandard, etniska konflikter och försvagning av sammanhållningen i Warszawapakten. I Mellanöstern avlöses en period av frusen konflikt av en lösning genom en palestinsk stat, vartill bl a OPEC bidrar. Stora delar av Asien präglas framför allt av ett ökande samarbete mellan Japan och Kina och försöken från de kringliggande staterna att trots olika politisk inriktning skapa en motgrupp. I Afrika inskränks den vita dominansen till Sydafrika. Globalt sett försvagas de stora militärallianserna, samtidigt som man lyckas nå ett visst samarbete kring miljöproblem och nedrustning.

Sidoalternativet förutsätter markanta värdeförändringar, som banar väg för en ny livsstil med mindre konsumtion och mera miljövänlig produktion, vilket i sin tur ger underlag för decentralisering inom staterna. I vissa avseenden är "De små enheternas värld" fördelaktig för Sverige: den passar väl till vår alliansfria och brobyggande hållning, och försvagningen av pakterna ger ökade möjligheter för nordiskt säkerhetspolitiskt samarbete. Det stora problemet för Sverige uppstår genom den standardsänkning och arbetslöshet som följer av världsmarknadens kontraktion och olika handels hinder. Genom att staten får en starkare ställning blir det dock möjligt att både i viss grad minska importberoendet och stärka exportindustrin, bl a genom att systematiskt utveckla högkvalificerad småskalig teknik och bygga ut ekonomiska förbindelser med u-länder. Under en fas av ökade ekonomiska svårigheter kommer emellertid även vi att drabbas av en våg av nationalism, eventuellt etnocentrism, och en mittenorienterad demokrati

kan komma under hårda angrepp från både höger och vänster, men består.

Dessa fyra framtidsbilder kan man nu kritisera både individuellt och kollektivt. I det senare fallet gäller kritiken den svåröverskådligheit som blir resultatet av att varje bild i viss grad styrts av sin författares specifika kompetens, till skada för den utlovade helhetsbilden. Denna kritikpunkt skall inte drivas för långt, eftersom det är uppenbart att författarna har haft nytta av varandras sakkunskap, och det summariska referatet ovan ger en överdriven bild av ekonomisk, politisk eller kulturell dominans i bilderna. Längre referat hade mera betonat den andra sidan: att olika faktorer kombinerats.

Överskådligheten hade emellertid blivit större om man i början av boken (och projektet) hade utarbetat något gemensamt frågebatteri, som var och en av framtidsbilderna borde ta ställning till: vad sker i den och de regionerna, resp i de och de sektorerna? Ett annat sätt att öka överskådligheten hade varit att ägna ett särskilt kapitel åt en jämförelse av de olika bilderna: i vilka avseenden ser vilka bilder tämligen likartade ut, och var skiljer de sig markant? Som det nu är, har dessa typer av strukturering överlåtits åt läsarens grovarbete, och ger ibland inte tillräckligt underlag för det.

En individuell kritik av bilderna kan också genomföras på åtminstone två olika plan: å ena sidan hur rimligt valet av tunga variabler är (själv skulle jag t ex ha givit större tyngd åt ekonomiska variabler i flera bilder), och å andra sidan hur "rimliga" (det är svårt att finna er mera precis term) bilderna verkar, givet sina förutsättningar. Ur den senare synpunkten förefaller Igers bild illusionslöst nykter och realistisk. När det gäller Huidts bild inställer sig bl a frågan varför stater i Syd skulle anse sig ha någonting att vinna på att gå offensivt tillväga mot Nord. (Jag förutsätter att diskussionen inte rör sig om fortsatta befrielsekrig och militärinterventioner inom Syd.) För en territoriell aktör innebär terror att olösligt dilemma: för att slå några mynt av den måste man göra sig ansvarig för den – men riskerar då dyrbara sanktioner.

När det gäller Hörbergs bild blir frågan om mångfalden av ABC-stater egentligen får några andra säkerhetsproblem lösta än garanti för sin existens som stater – finns det något annat mål som det kunde ligga i någons intresse att utföra ett dubbelsjälv-mord för? Regimers säkerhet mot inre konflikter (vilket är det typiska fallet) löses emellertid inte på det sättet, och scenariot skulle behöva kompletteras därvidlag. Och i frågan om konsekvenserna för Sverige uppkommer frågan varför man över huvud taget skulle försöka balansera ekonomiskt i ett läge där COMECONS underlägsenhet i förhållande till EG vore ännu mera markerad än idag. När det gäller Johanssons huvudbild blir en fråga varför t ex Sovjet skulle reagera på de angivna betingelserna genom att

krympa sitt yttre engagemang snarare än genom att utvidga det – det finns ju teorier i båda riktningar. Och är det i så fall förenligt med USA:s krympande?

Detta är självfallet detaljanmärkningar (som lika självfallet skulle kunna göras obegränsat många med större utrymme), som inte bör skymma helhetsbilden av att varje bild verkar rimlig, givet sina förutsättningar – och ibland redan utan dem. Och där har vi motsatta hornet av dilemmat: på ett sätt verkar de *alltför* rimliga, och skiljer sig ofta mindre från varandra än man kunde önska. Alla har i viss grad karaktären av överraskningsfria framtider, utom i de fall då de konkretiserats på aktörsnivå, och råkat placera revolutionen i Saudarabien i stället för i Iran (vilket det vore orimligt att kritisera en bild för).

Ur en synpunkt kan det verka tacksamt att vara kritiker av en framtidsstudie: genom att alltid kunna kritisera antingen för bristande fantasi eller för överdrivet konventionell framställning har man alltid något att komma med. Riktigt så enkelt är det nu inte, eftersom vad som är en rimlig kritik bestäms av vad man skall ha framtidsstudien till. Vill man försöka ge en så god prognos som möjligt, kan det vara en rimlig strategi att få fram några huvudalternativ och sedan försöka ge en trolig eller mera än andra trolig bild av utvecklingen inom varje alternativ. Men i så fall hade det också varit rimligt att diskutera den inbördes troligheten av de fyra alternativen, istället för att lämna den helt öppen. Om man å andra sidan främst vill ge ett beslutsunderlag, är det önskvärt att de olika utvecklingarna skiljer sig så mycket som möjligt från varandra i avseenden som är relevanta för beslutsfattaren, så länge de bara är "rimliga" (vilket som provisorisk sannolikhetsgradering skall vara starkare än "möjliga" men mindre starkt än "troliga"). Jag har svårt att undvika intrycket att projektgruppen just genom att inte ha en mera specifik målsättning än "öppen debatt" i detta avseende har kommit att sätta sig mellan två metodiska stolar.

I viss mån försöker boken reparera detta genom sitt avslutande kapitel, där man i stället utgår från tänkbara svenska målsättningar och diskuterar förutsättningarna för dem i olika tänkbara världar. De mål som förutsätts ha hög prioritet är i tur och ordning *solidaritet*, *materiell svensk välfärd* och *svensk säkerhet*.

Om solidariteten sträcker sig så långt som till att föra en u-landspolitik motströms mot marknadskrafterna, kräver den ökade statliga befogenheter och kontroll och innefattar kraftigt ökat bistånd, ökad import av industrivaror från Syd och högre priser på råvaror. Detta leder till att betalningsbalansen försvagas, och att de svaga importkonkurrerande branscherna får stora problem, vilket i sin tur driver fram en mera specialiserad produktion stimulerad av statliga ingrepp. De två konfliktframtiderna

tycks vara minst gynnsamma för att förverkliga det solidariska Sverige. När det gäller samarbetsframtiderna, blir Sveriges svängrum större i den desinternationaliserade, samtidigt som de globala förutsättningarna för solidaritet är mera gynnsamma i den internationaliserade.

Det materiellt välbeställda Sverige, utan större förändringar, förutsätter att man lyckats lösa energiproblemen med ett eller annat tekniskt genombrott, och att vi klarar vår ställning på den internationella marknaden bl a med hjälp av en aktiv näringspolitik för att stimulera en specialiserad och kunskapsintensiv produktion. Vi är inte intresserade av större förändringar i det internationella system vi har det gott i – möjligen kan vi öka vårt bistånd en del, men då framför allt i bunden form.

För detta Sverige finns problem överallt. Internationalisering ger i konfliktvarianten problem därför att utlandsberoendet försvårar balansgången, och i samarbetsvarianten problem därför att vi riskeras att periferiseras. Desinternationalisering ger å andra sidan den världshandelsinriktade svenska ekonomin problem genom protektionism och handelshinder. Vilket som är den "bästa" eller ens "minst dåliga" världen är svårt att se.

Det är litet svårare att få en klar bild av vad ett *säkert* Sverige skall innebära. I varje fall ges där hög prioritet åt att undvika att bli indragen i krig, eventuellt också åt att i så fall kunna försvara sig – och i båda fallen påpekas att vi inte har råd att gardera oss mot mer än en del fall, samtidigt som det något dogmatiskt hävdas att vi kommer att behöva ett starkt försvar just i militär mening: egen vapenindustri och värnpliktsarmé. Kravet på fysisk säkerhet kan emellertid också vidgas till tex miljöfaror och terrorism, och det är då tänkbart att säkerhet måste betalas med frihet.

Möjligheterna för detta Sverige är dåliga i de båda konfliktframtiderna, men även internationalisering kan vara ett hot genom krympande svängrum för nationell handlingsfrihet. Desinternationaliserat samarbete förefaller i detta avseende vara den bästa världen.

Så långt "Sverige i världen". Här antas den öppna debatten börja. Vad kan man nu använda dessa analyser till? Vilken debatt gynnas av dem? Jag tror att analyserna kan användas i tre olika diskussioner: Vilken internationell framtid skall vi försöka bidra till? Vilka mål skall vi välja? Vilka medel skall vi välja? De svar boken lägger upp till är i det första fallet: Båda konfliktframtiderna ger sämre utfall för alla tre målsättningarna än båda samarbetsframtiderna: alltså bör vi välja någon samarbetsframtid, kanske med någon övervikt för den desinternationaliserade. När det gäller den andra frågan, kan ett implicerat svar vara att eftersom det materiellt välbeställda Sverige har dåliga utsikter i alla världar, bör

vi skruva ned ambitionerna i den riktningen för att inte vara tämligen säkra på att köra huvudet i väggen, medan framför allt det solidariska Sverige har hyggliga framtidsutsikter i åtminstone ett par världar. Och när det gäller mål kan en nära till hands liggande slutsats vara att eftersom ökade statliga befogenheter inom ekonomin behövs för olika mål i flera olika världar, så är det under alla omständigheter klokt att utvidga dem. Tillsammans ger dessa svar en tämligen markerad vag vänsterprofil (om nu det inte är en paradox), och det är därför kanske inte så märkligt att pressdebatten har kört i höger/vänster-spår.

Logiskt sett skulle den kanske ändå inte ha behövt göra det. Svaren ovan ligger bara "nära till hands" på grundval av analyserna, och inga strikta konsekvenser av dem. Man kan t ex lika gärna argumentera för att eftersom det materiellt välbeställda Sverige ligger dåligt till i alla världar, så finns det så mycket starkare skäl att prioritera det för att rädda vad som räddas kan. Och att flera kombinationer av världar och mål kräver ökad statsintervention i ekonomin implicerar inte logiskt att denna bör ske nu snarare än eventuellt vid en tidpunkt då framtidens utvecklingstendens kan skönjas bättre.

I dessa avseenden kan man beklaga att författarna inte sett det som sin uppgift att föra en närmare diskussion mellan framtider, mål och medel än de gör. Deras argument emot är i och för sig helt respektabla, men att döma av pressdebatten något förfelade – när man ändå inte lyckats undvika en polarisering efter traditionella väderstreck, hade man lika gärna kunnat kosta på sig att göra analyserna mera direkt relevanta för t ex de politiska partierna genom att peka på bristande överensstämmelse mellan mål och medel, resp svårörelighet mellan olika mål, givet de medel som står till buds. Sådana analyser borde inte stävja en öppen debatt utan stimulera den ytterligare. Det är därför att hoppas att föreliggande bok *inte* i annat än byråkratisk mening är en slutrapport, utan att författarna får tillfälle att dra

litet mera växlar på det omfattande arbete de lagt ned på att förbereda och underbygga sina framtidsbilder och – redan mera begränsat i utrymmestermer – på att presentera dem.

Det är – för att återknyta till inledningen – lika svårt att tycka något välgrundat om framtidsstudier som att producera dem. Under anmälandets gång har jag huvudsakligen luftat kritiska synpunkter. Dessa bör vid en helhetsbedömning inte skymma de stora och väsentliga förtjänster "Sverige i världen" har. Där många *talar* om önskvärdheten av alternativa framtidsbilder, har projektgruppen *producerat* dem och tjänar därmed som förebild för många kommande framtidsstudier. Jämfört med andra studier av liknande typ uppfyller de här presenterade i ovanligt hög grad kravet att författaren skall ha redovisat sina premisser för den slutsats framtidsbilden utgör och på så sätt ställa sig öppna för seriös kritik och inte bara motfantasier. Och även om man som ovan antytt kunde ha önskat en högre integration av arbetet, så gör de redan nu författarens varierande fackliga bakgrund och uppenbara förmåga att dela med sig till varandra att man samtidigt kan få någon inblick i vilken roll valet av tyngsta faktor spelar för bilden av framtiden. Man kan också uttrycka saken så att just genom att i ovanligt hög grad i framtidsstudiernas blandade bransch vara ett hederligt hantverk kommer boken att få betala en del av de vanliga kostnaderna för detta.

Håkan Wiberg

Sverige i världen – tankar om framtiden. Stockholm: Liber 1978.

¹ Se t ex S. Schwarz (red): *Kunskaps- och begreppsproblem inom framtidsstudier* (1976); Å. Sandberg: *En fråga om metod* (1976); *Planeringens gränser* (1977); och Kjell Goldmans inlägg i *Internationella Studier* 1978:6.